

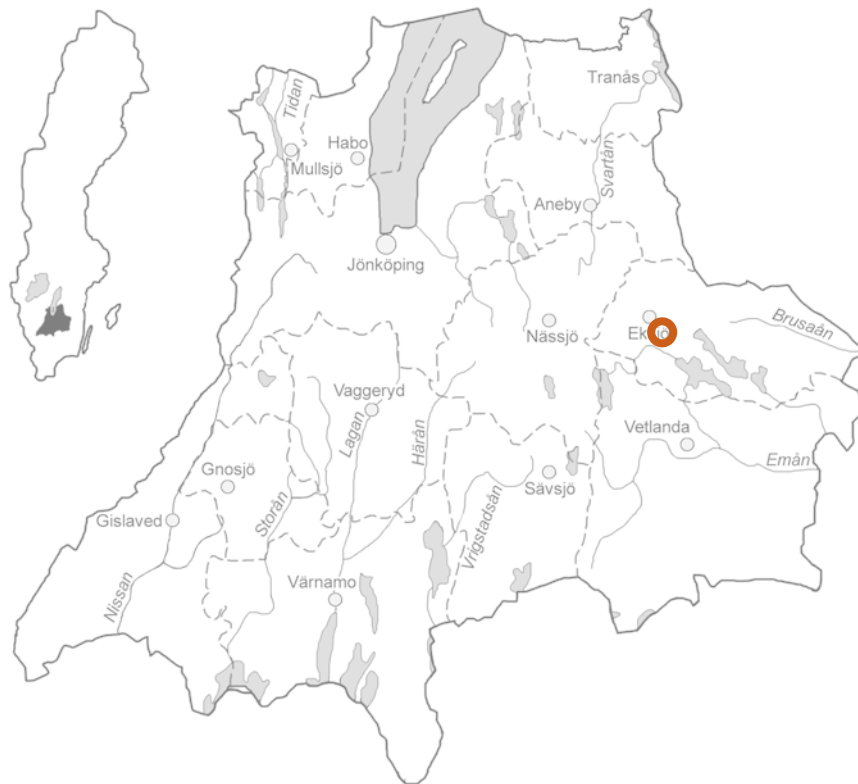
Höreda kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med invändig ommålning av putsväggar, Höreda socken i Eksjö kommun, Jönköpings län, Linköpings stift

Höreda kyrka

Antikvarisk medverkan i samband invändig ommålning av
putsväggar, Höreda socken i Eksjö kommun, Jönköpings län,
Linköpings stift

Jönköpings läns museums dnr: 305/2018

Rapport och foto: Margareta Olsson
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

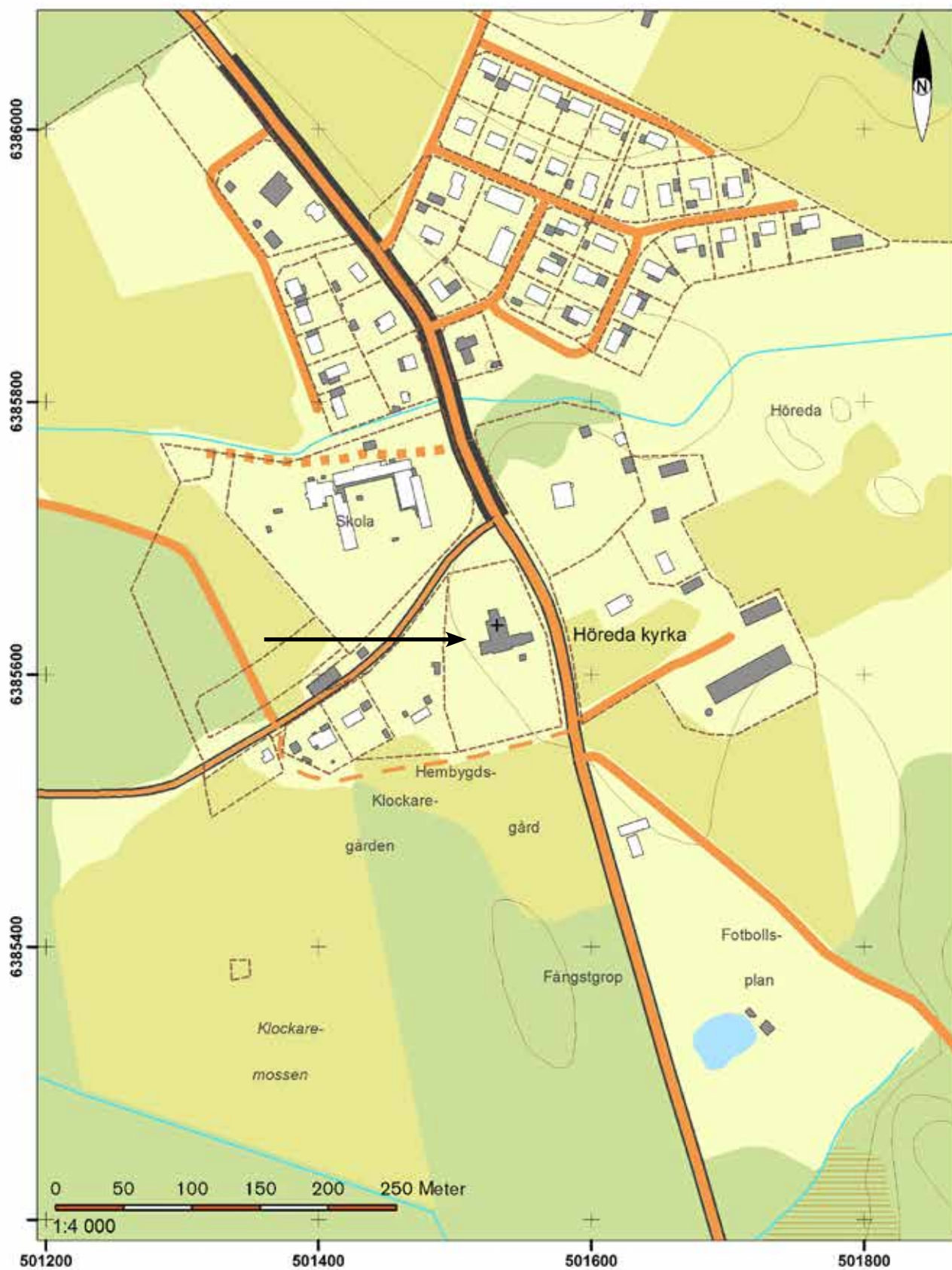
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2021

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte.....	5
Historik.....	5
Beskrivning inför åtgärder.....	6
Vidtagna åtgärder.....	7
Ommålning av putsväggar.....	7
Förarbeten.....	7
Val av färgtyp.....	7
Färgsättning.....	8
Putslagningar.....	8
Efterarbeten.....	9
Administrativa uppgifter.....	9
Referenser.....	10
Bilder vid slutbesiktningen den 13 december 2019.....	11

Bilagor

- Bilaga 1. Putsanalys invändigt Höreda kyrka, Målarkalk AB
- Bilaga 2. Redogörelse för skyddstäckning, rengöring och konservering av värdefulla inventarier och inredning

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Södra Vedbo pastorat vidtog under 2019 en ommålning av kyrkorummets putsväggar i Höreda kyrka. Arbetena var att beteckna som löpande underhåll och därmed krävdes inget tillstånd enligt kulturmiljölagen. Linköpings stift ställde trots detta krav på antikvarisk medverka eftersom kyrkoantikvarisk ersättning utgick till arbetena. Södra Vedbo pastorat har valt att anlita Jönköpings läns museum för antikvarisk medverkan. Handläggare har varit antikvarie Margareta Olsson, som även sammanställt föreliggande rapport.

Arbetena genomfördes under perioden september till december 2019 av Bilkers måleri AB, Eksjö. Föreliggande rapport sammanfattar vad som framkom vid arbetena.

Syfte

De putsade innerväggarna i Höreda kyrka var kraftigt nedsvärtade och i stort behov av ommålning. Senaste invändiga renoveringen gjordes 1972.

Historik

Höreda kyrka utgör en tidig medeltida romansk kyrka, som förlängts åt väster, redan på 1300-talet. Kyrkan brändes av danskarna i början av 1520-talet och återuppbyggdes under 1580-talet. I de äldsta medeltida delarna bör muralmålningar ha förekommit invändigt som senare på 1800-talet målats och putsats över.

Kyrkan utvidgades åt norr 1763 med ett tvärställt långskepp. Samtidigt revs sakristian åt norr och 1772 byggdes den nuvarande sakristian mot östra gaveln. Kyrkorummet var efter utbyggnaden försett med ett plant innertak.

Vid en större invändig restaurering på 1880-talet fick kyrkorummet en ny skepnad i historiserande stil. Vid denna tillkom dagens pärlspontsklädda tunnvalv i huvudskeppet, nya spetsbågiga gjutjärnsfönster och en ny öppen bänkinredning.

Kyrkorummet hämtar sin nuvarande prägel främst från en restaurering 1933, då det erhöll en gestaltning i nyklassicism med drag av funktionalism. En klassisk kolonnportal sattes invändigt kring västra entrén och en rad äldre inventarier hängdes upp. Innerväggarna erhöll nu en ny slätare ytputs utanpå den förutvarande.

1972 vidtogs en invändig ommålning av kyrkorummet, då bland annat bänkinredningen lutades av och laserades.

Vad gäller färgsättningen så hade kyrkorummet efter renoveringen på 1880-talet haft en dekormålad bröstning och takvalv och bänkinredning målade i det sena 1800-talets träimiterande färgskala. Vid restaureringen avfärgades putsväggarna helt vita. Vid den senaste ommålningen 1972 erhöll väggarna en bruten gråvit kulör. Korväggens gavelröste förblev dock vitt och målades sannolikt inte vid tillfället.

Kyrkorummets väggar är målade i en ljusgrå nyans och är nedsvärtade.

Under den ljusgråa färgen finns en kritvit kalkfärg som bör ha tillkommit vid restaureringen 1933.

Ett tidigare takläckage har orsakat missfärgningar i anslutning till remstycket. Rörelssprickor finns i putsen vid tvärskeppets möte med kyrkans äldsta del.

Beskrivning inför åtgärder

Putsväggarna i kyrkorummet är målade i en ljus grå kulör. Färgtypen är matt men utgör någon typ av förstärkt kalkfärg, eftersom ytan är avtorkningsbar med våt trasa. Under den yttersta färgen finns ett vitt färgskikt, sannolikt en ren kalkfärg. Putsen är helt slät (dragen med riktbräda) och består av kalkbruk. Under denna finns äldre putslager.

Väggarna är svärtade av sot och smuts. Putsen bedöms generellt vara stabil men med mindre rörelsesprickor vid huvudskeppets möte med den äldre kyrkans norra mur.

Östra korsarmen före ommålning.

Huvudskeppet efter ställningsresning.

Vidtagna åtgärder

Ommålning av putsväggar

Förarbeten

Inför den smutsalstrande rengöringen av väggarna skyddstäcktes all fast inredning med plast och även golven i kyrkorummet täcktes. Skyddstäckningen av den värdefulla inredningen och inventarierna utfördes av konservator. Lösa inventarier lyftes ned från väggarna och lades ovanpå bänkinredningen efter att ha täckts in. Orgeln täcktes med enkel plast.

Ställningar restes etappvis, först i huvudskeppet och senare i koret och korsarmarna.

Val av färgtyp

Inför beslut om vilken färgtyp som skulle användas togs putsprov som skickades till Målarkalk AB för analys (se bilaga 1). Resultatet visade att putsen utgjordes av ett lufthärdande kalkbruk, vilken var målad med kalkfärg och därpå någon typ av filmbilande organisk färg. Uppgifter fanns om att en kalkfärg förstärkt med harts använts 1972 och målerientreprenören bedömde att detta kunde stämma. Rekommendationen från Målarkalk var att antingen en linoljeemulsionsfärg eller en förstärkt silikatfärg, t ex KEIM Granital skulle användas, detta för att erhålla tillräcklig vidhäftning mot underlaget. En aspekt vid färgvalet var att båda dessa färger har begränsad ånggenomsläpplighet och därmed medför ökad täthet vid ommålning. Målerientreprenören bedömde dock att detta inte skulle medföra några risker för färgspjälkningar på sikt eftersom tecken på förekomst av fukt i murverken inte fanns i kyrkorummet.

Prov på olika rengöringsmetoder gjordes av entreprenören, dels torrensöring med Wishab-svamp, dels våtrengöring med vatten och

All fast inredning och golven täcktes noggrant in inför ommålningen.

Rengöringsprov utfördes inför val av metod.

Kulörerna varierade mellan korväggen och övriga väggar. Gavelröstet i koret avvek även då det var vitt.

Uppstrykningsprov inför val av kulör.

Putslagning på huvudskeppets norra gavel.

tensid, där bästa resultatet erhöles med den sistnämnda. Utifrån resultatet bedömdes dessutom att en rengöring inte skulle räcka för att uppnå önskat slutresultat. Rengöringen utfördes därmed med vatten och tensid.

Den befintliga putsfärgen hade generellt sett en god vidhäftning. Entreprenören utförde dock några tejp-prover så att vidhäftningsproblem på grund av bristande rengöring vid föregående ommålning kunde uteslutas.

Efter rengöringen målades väggarna med linoljeemulsionsfärg i två strykningar (Wibo äkta emulsionsfärg).

Färgsättning

Kyrkorummets väggar var målade i en ljusgrå kulör (30:4 Kalkfärg 90). Korväggen hade en något mörkare nyans (30:7 fast något mörkare och varmare nyans) med undantag av gavelröstet som var vitt. Vid ommålningen eftersträvades att hålla kvar samma färgsättning. Kulören ljusades dock upp en aning. Dessutom målades nu hela korväggen i den något mörkare kulören. Det sistnämnda gjordes i syfte att återställa ett resligare intryck i kyrkorummet. Följande kulörer valdes utefter de provuppstrykningar som gjorts:

Korväggen:.....	30:7 mer mättad varmare ton, 600g grön umbra 30 och 20 g järnoxidsvart 318/25 kg kalk- pasta
Övriga väggar:	Mellan 30:3 och 30:4 900 g grön umbra 30/25 kg kalkpasta

Korväggens gavelröste var inklätt med masonitskivor. Spikskal-larna avtecknade sig som mörka fläckar eftersom smuts avsatts på dessa. Väggytan rengjordes och sprickor spacklades upp med linoljespackel före ommålning.

Putslagningar

Efter att ställningarna rests i huvudskeppet påträffades några större bomskador i putsen, framför allt i den norra gavelns övre del. I två större partier i gavelröstet saknade ytputsen vidhäftning mot underlaget. Dessutom fanns rörelsesprickor över flertalet av fönstervalven och i anslutning till skarven mellan huvudskeppet och den gamla kyrkan. Takläckaget vid svinkeln i sydväst hade orsakat en putsskada direkt under remstycket i den södra delen av huvudskeppets västra vägg.

Vid samtliga bomskador knackades ytputs med dålig vidhäftning ned. Även provisoriska lagningar med spackel togs ned. Underliggande putsyta rengjordes med varmt vatten och rotborste. Rörelsesprickor knackades upp. Lagningarna gjordes med 1 mm hydrauliskt kalkbruk, Sto AB. I det norra gavelröstet var inte

putsytan riktad med riktbräda till skillnad mot övriga väggar. Ytan skurades och gavs samma ojämnhet som omgivande ytor.

I de delar av kyrkan som är medeltida vidtogs lagningarna så att de endast berörde den sekundära ytputsen. Inga underliggande ytor med måleri påträffades här. Lagningarna i den medeltida delen av kyrkan utfördes med ett svagt naturhydrauliskt kalkbruk, St Astier, Målarkalk AB.

Efterarbeten

I samband med avtäckningen av inventarierna noterades att skyddstäckningen av orgeln inte hade utförts med dubbel plast. Därmed hade orgeln exponerats för damm och smuts vid putsarbetena. Dubbel plast var föreskriven i ett inledande skede men eftersom ommålning inte bedömdes alstra så mycket damm täcktes orgeln enbart med ett lager. När putsarbetena blev aktuella missade entreprenören att begära ytterligare skyddstäckning. Av denna anledning fick orgeln genomgå grundlig rengöring i efterhand. Bergenblad & Jonsson orgelbyggeri AB utförde detta arbete.

Inte heller predikstolen och orgelfasaden hade haft tillräcklig skyddstäckning varför en torrengöring av dessa fick utföras av konservator i samband med avtäckningen se bilaga 2. I samband med återupphängningen utfördes även viss konservering av underhållskaraktär samt en avdämning.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 305/018
 Byggherre: Södra Vedbo pastorat
 Målerientreprenör:..... Bilkers Måleri AB, Eksjö
 Putsentreprenör:..... Rogers Bygg AB, Eksjö
 Antikvarisk medverkan:..... Margareta Olsson
 Rapportansvarig: Dito
 Rapportgranskning:..... Anders Franzén
 Län:..... Jönköpings län
 Kommun: Eksjö kommun
 Socken:..... Höreda socken
 Fastighetsbeteckning:..... Eksjö Höreda 4:1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Lagning av större bomskada i norra gaveln delvis bakom orgeln.

Damm på predikstolskorgen. Foto konservator Bibi Pålenäs, december 2019.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Handlingar rörande Höreda kyrka

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Höreda kyrka

Referenser på webben

Kulturmiljö bild

Höreda kyrka (https://kmb.raa.se/cocoon/bild/public_search.html).

Tryckta källor och litteratur

Haas, Jonas. 2006. *Kulturbistorisk karaktärisering och bedömning Höreda kyrka*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2006:52 Jönköping.

Bilder vid slutbesiktningen den 13 december 2019

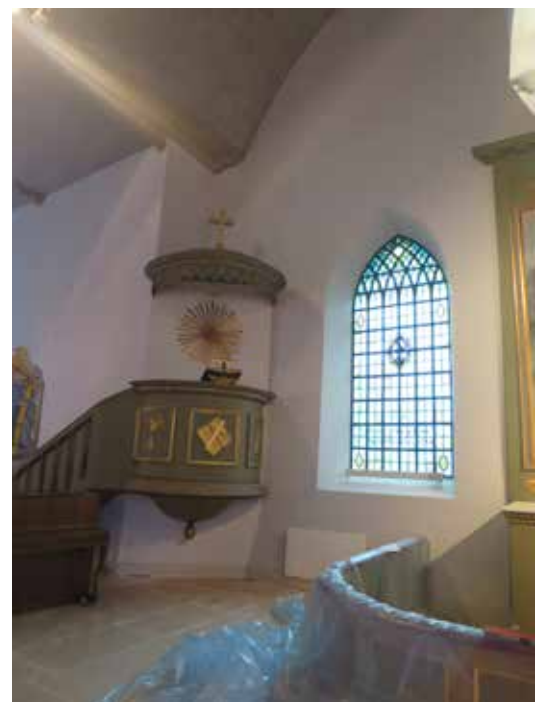
Huvudskeppet efter ommålning. Intrycket blev ljusare efter ommålningen.

Östra korsarmen.

Korväggen målades i en något mörkare nyans, i likhet med tidigare. Nu målades även gavelröset i samma kulör.

Närbild där nyansskillnaden mellan korvägg och korsarm framgår.

Även remstyckena i trä målades i väggens kulör (bild till vänster).

Bilaga 1. Putsanalys invändigt Höreda kyrka, Målarkalk AB**MÅLARKALK**

Hyllinge 2018-12-18

Svenska kyrka, Södra Vedbo Pastorat
Fastighetsförvaltare Jan Olofsson
Box 248
575 23 EKSJÖ

jan.olofsson@hotmail.com

Höreda kyrka.

Vi har mottagit ett prov från kyrkans invändiga yttervägg för en bedömning av putstyp och ytskikt inför det kommande och interiöra arbetet med dessa ytskikt. Provet är uttaget av Antikvarie Margareta Olsson vid Länsmuseet i Jönköping

Resultat: Bruket i det analyserade provet motsvaras närmast av ett lufthärdande kalkbruk som K1:3 och med en ballast på 0–2 mm.

Den ytterst färgen är en organisk färg och då är det sannolikt är någon typ av plastfärg man tidigare målat med. Den färgflaga som finns kvar efter upplösning av underliggande bruk har en gråaktig framsida och en ljusare baksida och det kan vara så att det finns två färgskikt men dessa är båda av samma typ med organisk och filmbildande färg.

Under dessa filmbildande färgskikt finns rester från vit kalkfärg.

Reservation:

Det redovisade resultatet är endast baserat på materialet i det översända provet. Resultatet gäller bara byggnaden som helhet i den utsträckning provet är representativt för övriga ytor. De analysmetoder som redovisats ovan är inte helt exakta och man bör endast betrakta ovanstående som vägledande. Om ett exaktare analysresultat önskas så föreslår vi att en tunnslipsanalys utförs. Eventuella frågor besvaras av undertecknad.

Med vänlig hälsning

MÅLARKALK AB

Ulf Nymberg

POSTADRESS

Målarkalk AB
Hyllingegården, Brogårdavägen 11
SE-265 75 Hyllinge, Sweden
info@malarkalk.se
www.malarkalk.se

TELEFON

Tel +46 (0) 42 22 50 18
Fax +46 (0) 42 23 41 85

BANKGIRO

653-2360

ORGANISATIONSNR.

556052-6682

Bilaga 2. Redogörelse för skyddstäckning, rengöring och konservering av väderfulla inventarier och inredning

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

KULTURMILJÖ – ARKEOLOGI, BYGGNADSVÅRD OCH KONSERVERING

Bibi Pälénäs
Dag Hammarskjölds plats 2
Box 2133, 550 02 Jönköping
Direkttel. 036 - 30 18 74. Växel 036 - 30 18 00
Mobiltel. 070 - 3018802
bibipalenas@jkpglm.se

JLM DNR: 2019-208

att. Jan Olofsson
Södra Vedbo pastorat
Box 248
575 23 EKSJÖ

Slutsammanfattning angående intäckning av föremål, borttagning av kalkdamm och viss konservering i Höreda kyrka, Höreda socken, Eksjö kommun, Jönköpings län

Bakgrund

Södra Vedbo pastorat utförde under 2019 rengöring och putsning av de invändiga vägarna i Höreda kyrka, varpå ytorna målades om.

Konservators åtgärder

Med anledning av ovanstående arbeten under hösten 2019 plockades kyrkans lösa, bemålade inventarier ned och skyddstäcktes av konservator. Det rörde sig om begravningsvapnen, de medeltida figurerna och altarkorset. Sakerna fick vara kvar i kyrkorummet och alla föremål utom altarkorset placerades (liggande) över bänkinredningen. Där täcktes de in med en tunn, mjuk plast som tilläts falla djupt ned, och runt objekten. Altarkorset förvarades stående, väl intäckt med samma typ av plast. Varefter arbetena i kyrkan avancerade behövde sakerna flyttas från en del av kyrkan till en annan, vilket utfördes i samarbete med konservator. Den fasta inredningen täcktes in av annan entreprenör.

När föremålen skulle täckas av och återupphängas utfördes även viss konservering av underhållskaraktär. Strålsolen vid predikstolen uppvisade ett par mindre spjälkningar och de fästes med outspädd LMK, Lascaux medium for consolidation. Bindemedelsöverskottet togs genast bort med fuktad tops, för att undvika blanka fläckar på ytan. På altarkorset, ett av begravningsvapnen (med skepp) samt på nummertavlans krön fanns också ett fåtal spjälkningar. De konsoliderades på samma sätt. På det sistnämnda föremålet hade dessutom en av strålarna spruckit. Delarna fanns kvar och de kunde lagas, sammanfogas, med PVAc. Alla föremålen dammades också av innan återupphängning.

I samband med den antikvariska slutbesiktningen upptäcktes att orgeln, predikstolen plus baldakinen inte haft tillräcklig skyddstäckning och därav dammats ned under putsarbetena. Byggdamm fanns i större eller mindre mängd på samtliga plana ytor. När dammet (som virvlade runt i hög grad när kyrkan täcktes av) lagt sig (mars 2020), utfördes torrengöring

2 (2)

även på dessa ytor med mjuk pensel och dammsugare. Slutligen rengjordes alla ytor dessutom med sotsvamp.

Jönköping 15 juni 2020

Med vänlig hälsning

Bibi Pålénäs
Konservator

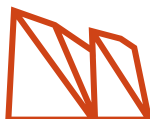
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 Jönköping

036-30 18 00
info@jkpglm.se

www.jonkopingslansmuseum.se
Org.nr. 826000-9322

Under 2019 genomfördes en ommålning av kyrkorummets putsväggar i Höreda kyrka. Föreliggande rapport sammanfattar arbetena som vidtogs.

Byggnadsvårdsrapport 2021:08
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM